

บทที่ 6

กระบวนการกำหนดราคาในการค้าระหว่างประเทศ

ปัญหาการกำหนดราคาในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมมีลำดับความสำคัญแตกต่างไปจากระบบทุนนิยม การกำหนดราคาก็สลับซับซ้อนและมีปัญหาได้แก่กันก็ได้ การกำหนดราคาไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นปัญหาทางอุดมการณ์และทางการเมืองอีกด้วย ในการค้ากับประเทศทุนนิยมนั้น ประเทศสังคมนิยมทำการค้าตามราคาตลาดโลกทุนนิยมราคาที่ได้รับจริงหรือจ่ายจริงอาจแตกต่างไปจากระดับราคาที่เป็นอยู่ในกรณีที่มีการทำสัญญาในระยะยาว เพราะได้มีการตกลงกันในเรื่องของราคาเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงต่อมาในภายหลัง โดยทั่วไปประเทศสังคมนิยมมักได้รับราคาต่ำกว่าราคาตลาดโลกสำหรับสินค้าที่ส่งออกไปยังประเทศทุนนิยม (เนื่องจากการปฏิบัติการสำเียงตอบโต้แบบต่าง ๆ และเทคนิคการตลาดไม่ดี) ส่วนการซื้อจำนวนมาก ๆ นั้น (ตามแบบฉบับของธุรกิจการค้าระหว่างประเทศ) ประเทศสังคมนิยมอาจจ่ายในราคาต่ำกว่าตลาดโลกก็ได้ ฉะนั้นในบทนี้จึงได้ทำการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ดังหัวข้อต่อไปนี้ หัวข้อที่หนึ่งเป็นการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่ม หัวข้อที่สองเป็นการพิจารณาถึงอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศของประเทศในกลุ่ม หัวข้อที่สามเป็นการพิจารณากระบวนการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มซึ่งแตกต่างจากการกำหนดราคาในประเทศตะวันตก หัวข้อที่สี่เป็นการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ของราคาการค้าระหว่างประเทศตะวันตก โดยวิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างราคาการค้าภายในกลุ่มและราคาการค้าระหว่างประเทศตะวันตกคืออะไร ความสัมพันธ์ระหว่างราคาของแต่ละประเทศในกลุ่มได้รับจากประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มคืออะไร การกำหนดราคามีการสำเียงหรือไม่ (price discrimination) และการกำหนดราคาการค้าภายในกลุ่มใช้ราคาของประเทศทุนนิยมหรือไม่ หัวข้อที่ห้าเป็นการศึกษาถึงปัญหาทางทฤษฎีและทางปฏิบัติของการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ ภายในกลุ่ม หัวข้อที่หกเป็นการพิจารณาถึงดัชนีการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งประเทศสังคมนิยมใช้เป็นหลักในการส่งสินค้าออกและสั่งสินค้าเข้าเพื่อให้ประเทศมีเงินตราต่างประเทศเหลืออยู่มากที่สุด หัวข้อที่เจ็ดเป็นการพิจารณาแนวโน้มในอนาคตของการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่ม

6.1 แนวความคิดเกี่ยวกับราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่ม

ประเทศสังคมนิยมยังไม่ได้จัดระบบในทางปฏิบัติสำหรับการกำหนดราคาให้สมเหตุผล

อย่างมีระเบียบ พื้นฐานในการกำหนดราคาก็แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ และอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้การค้าภายในกลุ่มก็มีความจำเป็นที่ต้องใช้ราคาของประเทศทุนนิยมในทางปฏิบัติประเทศ CMEA ได้นำเอาราคาเฉลี่ยที่เป็นอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งมาใช้ และทำการปรับปรุงโดยคำนึงถึงค่าขนส่งและสถานะการณ์ต่าง ๆ ตามภูมิภาคนั้นด้วย การเขียนหลักเกณฑ์ของการกำหนดราคาแบบทางการในสัญญาการค้าทั่วไปแบบทวีภาคเพื่อเป็นเครื่องชี้้นำในการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามมีการใช้หลักเกณฑ์การกำหนดราคาแบบไม่เป็นทางการและการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์อย่างทางการด้วย การถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ซับซ้อน เพราะความแตกต่างระหว่างหลักเกณฑ์การกำหนดราคาแบบทางการและไม่เป็นทางการกับการกำหนดราคาในทางปฏิบัติที่แท้จริงไม่ชัดเจน

ในสัญญาการค้าทั่วไปแบบทวีภาคช่วงหลังสงครามได้ใช้หลักเกณฑ์การกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มต่างกัน 4 ชนิด คือ

6.1.1 ช่วงปี 1946-1950 ในสัญญาการค้ามักจะเขียนไว้ว่าราคาการค้าภายในกลุ่มควรขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลกโดยเฉลี่ย ณ.เวลาที่เซ็นสัญญา นอกจากนั้นไม่มีคำอธิบายว่าราคาดังกล่าวจะถูกกำหนดได้อย่างไร

6.1.2 ช่วงปี 1951-1953 เป็นยุคราคาคงที่ (stop-prices) ของสัญญา โดยมากมักจะกำหนดไว้ว่าควรใช้ราคาตลาดโลกปี 1950 โดยเฉลี่ย เพื่อหลีกเลี่ยงอิทธิพลของราคาที่บิดเบือนของสงครามเกาหลี อย่างไรก็ตามในปี 1953 ราคาตลาดโลกจะแตกต่างจากราคาเหล่านี้

6.1.3 ช่วงปี 1954-1957 เป็นช่วงที่ใช้ราคาปรับปรุงแล้ว (adjusted prices) และหลักเกณฑ์การกำหนดราคาแบบทางการจะแตกต่างกันไประหว่างสัญญาต่าง ๆ ในบางสัญญามีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับราคาคงที่ของปี 1950 โดยเป็นการลดความแตกต่างอย่างมากระหว่างราคาปี 1950 และราคาปัจจุบัน ในบางสัญญาเน้นการกำหนดราคาจากราคาตลาดโลกโดยเฉลี่ยของปีก่อนหน้าสำหรับตลาดที่สำคัญของสินค้าที่เป็นปัญหา

6.1.4 ช่วงปี 1958-1961 เป็นการยากที่จะกำหนดว่าหลักเกณฑ์การกำหนดราคาอย่างเป็นทางการในช่วงนี้คืออะไรอย่างแน่นอน ในปี 1958 CMEA ได้เสนอให้ใช้ราคาตลาดโลกโดยเฉลี่ยของปี 1957 เพื่อเป็นหลักในการกำหนดราคาภายในกลุ่ม อย่างไรก็ตามราคาวัตถุดิบของประเทศเยอรมันตะวันออกได้ใช้หลักราคาตลาดโลกในการกำหนดราคาเป็นระยะเวลาสั้น ในทางตรงข้ามพ่อค้าต่างประเทศของประเทศเยอรมันตะวันออกไม่สนใจกับข้อเสนอของ CMEA และราคาการค้าภายในกลุ่มปี 1960 ได้อาศัยหลักราคาตลาดโลกปี 1959

สำหรับในช่วงปี 1966-1970 ก็ขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลกโดยเฉลี่ยของช่วงปี 1960-1964 และราคาสำหรับแผนที่จะใช้ตั้งแต่ปี 1971-1975 ก็หาฐานใหม่ไปตามที่กระทำมา

รายงานเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การกำหนดราคาแบบไม่เป็นทางการมีข้อขัดแย้งกัน ดังเช่น ในปี 1957 การค้าระหว่างประเทศโซเวียตกับประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นใช้ราคาที่คงที่โดยอาศัยหลักของราคาตลาดโลกของตลาดสินค้าหลัก ๆ ในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งเป็นที่ตกลงกันขององค์การการค้าระหว่างประเทศ ราคาที่ประเทศโซเวียตและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมให้แก่กันมีค่าคงที่ และการปรับปรุงไม่รวมปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงราคาชั่วคราวซึ่งเชื่อมกับการเก็งกำไรของผู้ผูกขาดทุนนิยม วงจรธุรกิจที่เกิดจากเงินเพื่อและอื่น ๆ ความสัมพันธ์ทางธุรกิจไม่มีลักษณะของสาเหตุแต่ขึ้นอยู่กับ การขยายการรวมตัวทางเศรษฐกิจที่มีการวางแผนและเป็นระบบ ในปีเดียวกันกระทรวงการค้าของโปแลนด์ได้ออกกฎว่า ข้อตกลงทางการค้ากับประเทศโซเวียตครั้งแรกขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลกขณะนั้น ราคาเหล่านี้จะคงที่เป็นเวลาหนึ่งปี โดยมีเงื่อนไขว่าถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในตลาดโลก แต่ละพรรคมีสิทธิยับยั้งราคาคงที่นี้ ในทางตรงกันข้ามสำหรับประเทศบัลแกเรีย ราคาจะปรับให้เข้ากับระดับต้นทุนเฉพาะของประเทศที่ขายสินค้าหรือปรับให้เข้ากับความเป็นไปได้ของประเทศผู้ซื้อ ถึงแม้จะใช้ราคาตลาดโลกเป็นพื้นฐานในการกำหนดราคาขายและราคาซื้อตั้งแต่ปี 1956 สำหรับประเทศเยอรมันตะวันออกนั้น สินค้าที่มีความหมายพิเศษสำหรับระบบสังคมนิยม ประเทศคู่ค้าในสัญญาการค้าสามารถกำหนดราคาที่เป็นแรงจูงใจ ซึ่งยังคงกระตุ้นการพัฒนาการผลิตของสินค้าเฉพาะอย่าง บางครั้งก็ใช้ราคาของประเทศโซเวียตเป็นพื้นฐานในการกำหนดราคาของตลาด CMEA ราคาของสินค้าที่ไม่มีราคาตลาดโลกที่แท้จริงขึ้นอยู่กับต้นทุนภายในประเทศบวกกับกำไรซึ่งเปลี่ยนเป็นรูปเงินรูเบิลตามอัตราแลกเปลี่ยนทางการ

จากข้อเสนอทั้งหมดแสดงว่าหลักเกณฑ์ในการกำหนดราคาอย่างไม่เป็นทางการอาจมีความสำคัญมากกว่าหลักเกณฑ์ที่เป็นทางการอย่างมาก

ในวรรณกรรมการค้าระหว่างประเทศของประเทศ CMEA ต่าง ๆ ปรากฏว่ามีการถกเถียงว่าราคาการค้าระหว่างประเทศของสินค้าเฉพาะอย่างของประเทศในกลุ่มเท่ากันหรือไม่ ชาวโซเวียตกล่าวว่าราคาภายในกลุ่มของสินค้าเดียวกันจะเท่ากัน ราคาที่ต่างกันของสินค้าชนิดหนึ่งเกิดขึ้นเพราะมีการรวมค่าขนส่งเข้าไปด้วย ในทางตรงกันข้ามนักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมันตะวันออกกล่าวว่าราคาจะไม่เป็นเช่นนั้น ตัวอย่างเช่นในหนังสือเล่มหนึ่งที่ได้รับรางวัลของชาติ(คล้ายกับรางวัลของสตาลินในโซเวียต)ในปี 1954 ได้กล่าวว่า ราคาของสินค้าต่าง ๆ ยังไม่รวมกันในการ

เจรจาการค้ากับตลาดโลกประชาธิปไตย การรวมราคาการค้าระหว่างประเทศเป็นปัญหาระยะยาวซึ่งไม่ได้เริ่มต้นแก้ไขอย่างจริงจังจนกระทั่งปี 1965 ปัญหาสำคัญระยะสั้นส่วนมากคือการปรับปรุงราคาที่เป็นอยู่ในการค้าระหว่างประเทศของกลุ่ม และการขจัดความแตกต่างอย่างมากที่สุดของราคา

จากการทบทวนหลักเกณฑ์ของการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มปรากฏว่าไม่มีข้อสรุปที่แน่นอนเกี่ยวกับราคาการค้าที่แท้จริง เท่าที่เป็นมาแล้วนั้น ราคาสินค้าต่างประเทศกับราคาภายในประเทศมีจำนวนกันเอาไว้เกือบสมบูรณ์ การใช้ราคาตลาดโลกโดยเฉลี่ยหรือราคาที่มีการปรับปรุงก็เพื่อป้องกันความผันผวนยุ่งยากที่เกิดจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศทุนนิยม ฉะนั้นตามปกติแล้ว ธุรกิจการค้าระหว่างประเทศจะจ่ายตามราคาขายส่งภายในประเทศให้กับธุรกิจการผลิตเพื่อส่งออก โดยไม่คำนึงว่าราคาที่ได้รับในตลาดต่างประเทศจะเป็นเท่าใด ในขณะที่เดียวกันสินค้าเข้าก็ขายในตลาดภายในประเทศตามราคาใกล้เคียงกับสินค้าทดแทนที่ผลิตได้ภายในประเทศ โดยไม่คำนึงว่าราคาที่ย้ายในตลาดต่างประเทศจะเป็นเท่าใด แม้ว่าจำนวนนี้จะยังคงใช้กันอยู่ในประเทศสังคมนิยมส่วนใหญ่ แต่ก็มีแนวโน้มมากขึ้นที่จะโยนราคาภายในประเทศกับราคาต่างประเทศเข้าหากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่ทำการค้าระหว่างประเทศเหล่านั้น ยูโกสลาเวียได้รับความสำเร็จเกือบสมบูรณ์ในเรื่องนี้ ฮังการีและเชคโกสโลวาเกียก็กระทำไปมากแล้ว ในประเทศที่ยังเหลืออยู่นั้น ในปัจจุบันธุรกิจการผลิตเพื่อส่งออกก็ได้รับราคาจากธุรกิจการค้าระหว่างประเทศตามราคาที่ได้จริงในตลาดต่างประเทศ โบนัสที่ให้แก่บุคลากรในการค้าระหว่างประเทศก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำไรทางบัญชีที่เกิดจากการตั้งราคาภายในประเทศอย่างผิดหลัก แต่ขึ้นอยู่กับเงินตราต่างประเทศสุทธิที่ทำได้หรือที่ประหยัดได้

6.2 อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศคือราคาของเงินตราหนึ่งในรูปของเงินตราของประเทศอื่น ถ้าการค้าเคลื่อนไหวอย่างเสรี ราคาและอัตราแลกเปลี่ยนจะปรับเข้าสู่ระดับดุลยภาพ ราคาเปรียบเทียบของเงินตราจะสะท้อนให้เห็นอำนาจซื้อของเงินแต่ละสกุลในประเทศของตนเองของสินค้าที่แลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือราคาสินค้าที่ซื้อขายกันในแต่ละประเทศมีความสัมพันธ์กับราคาตลาดโลก และราคาของชนิดเดียวกันมีแนวโน้มจะเท่ากันในระบบอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ แต่ในโลกทุกวันนี้รูปแบบนี้ใช้ไม่ได้ เพราะแต่ละประเทศมีการเก็บภาษีศุลกากร โควต้า การควบคุมปริวรรตเงินตราต่างประเทศ ค่าขนส่ง และข้อกีดขวางทางการค้าอื่น ๆ เป็นต้น ผลคือทำให้ราคาสินค้าชนิดเดียวกันมีราคาแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละ

ประเทศ ถึงแม้รูปแบบนี้มีข้อบกพร่องแต่ในระบบการค้าของประเทศทุนนิยมได้ใช้ระบบนี้มานานแล้ว ราคาภายในประเทศของสินค้าที่ซื้อขายกันมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยผ่านตลาดโลก อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราใช้เป็นตัวเปรียบเทียบมูลค่าของเงินตราสกุลต่าง ๆ และมีค่าใกล้เคียงกับราคาคุณภาพสำหรับประเทศที่ไม่ใช้มาตรการการควบคุมเพื่อให้ดุลการชำระเงินสมดุล

ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นในประเทศสังคมนิยม เพราะราคาภายในประเทศของแต่ละประเทศคงที่(คือไม่สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างเสรีเพื่อทำให้อุปสงค์เท่ากับอุปทาน) และไม่สมเหตุผล และอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราไม่สะท้อนให้เห็นราคาเปรียบเทียบของเงินตรา ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตของสินค้าเฉพาะอย่างในประเทศต่าง ๆ ผลคือทั้งภายในประเทศและต่างประเทศราคาไม่ได้ให้ข้อมูลที่นำเชื่อถือได้แก่ผู้วางแผน เมื่อคำนึงถึงต้นทุนการผลิต หรือมูลค่าของผลผลิต(ผลประโยชน์) เป็นที่ทราบกันแล้วว่าราคาสินค้าที่ซื้อขายกันในประเทศสังคมนิยมไม่มีความสัมพันธ์กัน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เมื่อมีการค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้น จะกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศอย่างไร คำตอบคือประเทศสังคมนิยมจะส่งสินค้าออกและสั่งสินค้าเข้าด้วยราคาใกล้เคียงกับราคาตลาดโลก เพราะการค้าของประเทศสังคมนิยมกับประเทศตะวันตกมีจำนวนเล็กน้อย ในด้านการเมืองการอาศัยราคาของประเทศทุนนิยมเป็นสิ่งที่ประเทศสังคมนิยมไม่ต้องการ ฉะนั้นในปี 1949 ประเทศสังคมนิยมได้รวมกลุ่มกันตั้ง CMEA (สหภาพช่วยเหลือซึ่งกันและกัน) เพื่อหาระบบราคาการค้าระหว่างประเทศของตนเอง จะได้ไม่ต้องใช้ราคาตลาดโลกของประเทศทุนนิยม แต่ก็ทำไม่สำเร็จ

เมื่อเราศึกษามาถึงตอนนี้ก็เข้าใจได้ว่าอัตราแลกเปลี่ยนของประเทศสังคมนิยมไม่ได้ทำหน้าที่เป็นราคาตลาดสำหรับใช้เปรียบเทียบราคาภายในประเทศระหว่างประเทศต่าง ๆ หรือเพื่อทำให้ดุลการชำระเงินสมดุล และเราจะไม่ทำการเปรียบเทียบราคาที่สมเหตุผลซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นถ้าใช้ราคาตลาดโลกในการค้า การแลกเปลี่ยนเงินตราจากสกุลหนึ่งไปเป็นอีกสกุลหนึ่งกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น แต่อย่างไรก็ตามประเทศสังคมนิยมทั้งหมดก็มีอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา ประโยชน์ของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราเหล่านี้สำหรับจุดประสงค์ในการค้าสามารถแสดงได้ดังนี้โดยใช้เงินรูเบิล ตัวอย่างเช่น ในปี 1956 อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราของโซเวียตมีค่าเท่ากับ 0.25 ดอลลาร์ หรือ 4 รูเบิลเท่ากับหนึ่งดอลลาร์ ในปี 1956 โซเวียตส่งน้ำมันสนเป็นสินค้าออก ตามอัตราแลกเปลี่ยนทางการมูลค่าน้ำมันสนหนึ่งดอลลาร์จะแลกเปลี่ยนเงินรูเบิลได้ 4 รูเบิล แต่ปรากฏว่าราคาภายในประเทศน้ำมันสนมูลค่าหนึ่งดอลลาร์มีค่าเท่ากับ 33 รูเบิล (ราคาส่งออกเป็น 1/8 เท่าของราคาภายในประเทศ) จะเห็นว่าถ้าเปรียบเทียบราคาเงินตราต่าง

ประเทศในรูปเงินรูเบิลกับราคาภายในประเทศ ปรากฏว่าการส่งออกขาดทุนมาก เพราะในปี 1956 เงินรูเบิลมีค่าสูงมากเกินไป (overvalued) และควรจะเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนเป็น 1 รูเบิล เท่ากับ 0.10 ดอลลาร์แทนที่จะเป็น 0.25 ดอลลาร์ ถ้าอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราเป็นราคาที่แท้จริง (real price) โซเวียตก็จะมีการลงทุนนำเข้ามากกว่าการลงทุนส่งออกทำให้ขาดดุล ความจริงสินค้าออกและสินค้าเข้าของโซเวียตเกือบเท่ากัน เพราะอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราไม่ใช่ราคาที่แท้จริง

ประเทศสังคมนิยมทั้งหลายใช้อัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตรา(ยกเว้นโซเวียตกับยูโกสลาเวีย) คืออัตราที่ใช้กับการซื้อขายสินค้า และอัตราสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มีเงินตราต่างประเทศมากกว่า อัตราแลกเปลี่ยนสำหรับนักท่องเที่ยวนี้เป็นราคาจริง เพราะราคานี้ทำให้การแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นจริงและอัตราแลกเปลี่ยนทางการจะแตกต่างจากอัตราสำหรับนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่นในประเทศโซเวียตเมื่อปี 1956 อัตราสำหรับนักท่องเที่ยวคือ 10 รูเบิล ต่อดอลลาร์เมื่อเทียบกับอัตราทางการคือ 4 รูเบิลต่อดอลลาร์เป็นต้น นอกจากนั้นอัตราสำหรับนักท่องเที่ยวยังมีหลายอัตราด้วย คือนักท่องเที่ยวที่เอาเงินตราต่างประเทศมาทีละมาก ๆ ก็จะได้อัตราที่สูงกว่า เช่นในโปแลนด์ อัตราสำหรับนักท่องเที่ยวธรรมดาเป็น 24 ซิลติ (Zloty) ต่อดอลลาร์ แต่ถ้าแลกตั้งแต่ 40 ดอลลาร์ขึ้นไปก็จะได้ 40 ซิลติต่อดอลลาร์

ประเทศสังคมนิยมได้ตระหนักถึงข้อเสียที่ไม่มีอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพกันมานานแล้ว มีแต่ยูโกสลาเวียเท่านั้นที่ใช้อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพตั้งแต่ปี 1965 (เป็นประเทศสังคมนิยมเพียงประเทศเดียวที่เป็นสมาชิกกองทุนการเงินระหว่างประเทศ) ในประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ นั้นยังคงเห็นว่าการควบคุมโดยตรงเป็นทางปฏิบัติทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้แน่ใจได้ว่ามีดุลยภาพของการชำระเงิน ประเทศฮังการีและเชโกสโลวาเกียได้พัฒนาอัตราแลกเปลี่ยนให้เป็นไปตามความจริง แต่ในการพัฒนานี้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจอยู่มาก เช่นในเมื่อปี 1967 มีการประมาณกันว่าถ้าเชโกสโลวาเกียใช้อัตราแลกเปลี่ยนเป็นอัตราเดียวกัน จะทำให้เสียผลทางเศรษฐกิจไปร้อยละ 25 และคนประมาณ 800,000 คนจะต้องย้ายไปทำงานในสาขาอื่น ๆ ของระบบเศรษฐกิจ แม้จะมีการปฏิรูปราคาไปไกลมากแล้วเมื่อปี 1967 แต่ระดับราคาของเชโกสโลวาเกียก็ยังคงแตกต่างไปจากราคาของตลาดโลกอยู่ราวร้อยละ 15 ถึง 20¹

¹ ทวี หมั่นนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 209.

6.3 กระบวนการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่ม

การกำหนดราคาในการค้าระหว่างประเทศของกลุ่มมีลักษณะ 2 ประการคือ ประการแรกคือกำหนดราคาสินค้าต่างกันในการเจรจาต่างกัน 3 ระดับ ในสัญญาแบบทวิภาคีระยะยาว จะกำหนดราคาต่อหน่วยเฉลี่ยสำหรับสินค้าหลัก(วัตถุดิบที่สำคัญ)เป็นระยะเวลาจากสามถึงเจ็ดปีล่วงหน้า อย่างไรก็ตามสำหรับสินค้าบางชนิดจะกำหนดราคาต่อหน่วยเฉลี่ยชั่วคราวในช่วง 2-3 ปีสุดท้ายของสัญญา สำหรับในการเจรจาระหว่างรัฐบาล 2 ฝ่าย เพื่อทำสัญญาการค้าทั่วไปประจำปีนั้นจะกำหนดราคารายการที่สำคัญส่วนที่เหลือล่วงหน้าเป็นเวลา 2 ปีหรือ 3 ปี สำหรับสินค้าที่มีความสำคัญน้อยและเครื่องจักรต่าง ๆ จะกำหนดราคาโดยการเจรจาระหว่างธุรกิจการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ ของประเทศทั้งสอง หรือกำหนดโดยการเจรจาระหว่างรัฐบาลในเวลาต่อมา

ประการที่สอง ช่วงเวลาของเดือนเป็นตัวแยกการเจรจาเกี่ยวกับปริมาณและราคาสินค้า สิ่งนี้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติที่ได้อธิบายมาแล้วในบทก่อน ซึ่งธุรกิจการค้าระหว่างประเทศของประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มพบกันก่อนที่จะมีการเจรจาของรัฐบาลสำหรับสัญญาแบบทั่วไป และจัดการติดต่อทางการค้าในรูปกายภาพ การเจรจาประจำปีสำหรับสัญญาการค้าทั่วไปได้มุ่งไปสู่ปัญหาของราคามากกว่าปริมาณมากขึ้น ในการเจรจาระหว่างประเทศในกลุ่มมีลักษณะบางอย่างของการปฏิบัติทางการค้าที่เหมือนกับของประเทศทุนนิยม คือไม่ได้ตั้งเป้าหมายทางด้านราคา แต่มีการต่อรอง โดยประเทศผู้ขายอาจจะเสนอปริมาณสินค้าน้อยกว่าที่ประเทศคู่ค้าต้องการ (ถ้าทราบว่าการคู่ค้ามีความต้องการสินค้านั้นมาก) ทำให้การเจรจายุ่งยาก หรือประเทศผู้ขายจะเสนอราคาสินค้าของตนสูงและยอมรับราคาสินค้าของประเทศคู่ค้าในราคาต่ำ (ถ้าราคาสินค้าเหล่านั้นไม่มีราคาตลาดโลก) ทำให้การต่อรองทางด้านราคายุ่งยาก นอกจากนั้นการเจรจาอาจจะพบอุปสรรคจากการผูกมัดและเครื่องมือการขายอื่น ๆ เช่นประเทศผู้ขายอาจจะแบ่งแยกสินค้าออกเป็นประเภท และยืนยันว่าในการค่านั้นสินค้าแต่ละประเภทต้องสมดุล ฉะนั้นเมื่อทำการค้าประเทศผู้ซื้อจะต้องยอมรับสินค้าที่ตนไม่สนใจจากประเทศผู้ขาย

6.4 การวิเคราะห์เชิงประจักษ์ของราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่ม

ในหัวข้อนี้จะสนใจปัญหาพื้นฐาน 3 อย่างคือ ปัญหาแรกคืออะไรเป็นความสัมพันธ์ระหว่างราคาการค้าภายในกลุ่มและราคาการค้าระหว่างประเทศตะวันตก ปัญหาที่สองคืออะไรเป็นความสัมพันธ์ระหว่างราคาที่แต่ละประเทศของกลุ่มได้รับจากประเทศอื่น ๆ และสามารถจะอธิบายว่าเกิดจากพลังงานทางเศรษฐกิจหรือไม่ นอกจากนั้นมีการสำเียงในการตั้งราคา (price

discrimination) หรือไม่ และถ้ามีการล่าเหยียดจะสามารถพิจารณาได้จากอำนาจการต่อรองหรือไม่ ปัญหาที่สามคือ ปรากฏการณ์ทางด้านราคาอื่นของประเทศทุนนิยมจะเกิดขึ้นในการกำหนดราคาการค้าภายในกลุ่มหรือไม่

6.4.1 ระดับและการเคลื่อนไหวของราคา

ถ้าสมมติว่าหลักของการกำหนดราคาการค้าพื้นฐานภายในกลุ่มคือราคาการค้าระหว่างประเทศในประเทศตะวันตก สิ่งสำคัญคือต้องรู้ว่ากรณีนี้เป็นกรณีจริงหรือไม่ อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มและประเทศตะวันตกแสดงให้เห็นปัญหาทางสถิติจำนวนมาก ประการแรกการใช้ข้อมูลราคาต่อหน่วยเฉลี่ยจากประเทศในกลุ่มและนอกกลุ่มรวมกันมีความยุ่งยากมาก เพราะระบบการให้ชื่อการค้ามีความแตกต่างกันและการเปรียบเทียบมีข้อน่าสงสัย ประการที่สองเป็นการยากที่จะหาตัวอย่างราคาภายในกลุ่มอย่างเพียงพอ

ประเทศในกลุ่ม 4 ประเทศได้พิมพ์ข้อมูลราคาต่อหน่วยเฉลี่ยของการค้ากับประเทศสังคมนิยมและไม่ใช่สังคมนิยม และทำการเปรียบเทียบราคาเหล่านี้โดยใช้สูตรดัชนีมาตรฐาน ($\frac{\sum P'Q}{\sum PQ}$ โดย P' คือราคาต่อหน่วยเฉลี่ย ซึ่งประเทศในกลุ่มได้รับในตลาดตะวันตก P คือราคาต่อหน่วยเฉลี่ยที่ได้รับจากตลาด CMEA และ Q คือปริมาณสินค้าที่ส่งไปยังประเทศ CMEA) ดัชนีที่คำนวณได้ซึ่งปรากฏในตารางที่ 6.1 เป็นดัชนีที่รวมทั้งสินค้าที่อยู่ในข้อตกลงทางการค้าระยะยาวและที่ไม่อยู่ด้วย เพราะสินค้าออกที่สำคัญบางชนิดมีสัดส่วนเป็นจำนวนมากในตัวอย่างและมีอิทธิพลต่อดัชนีนี้ ในตารางที่ 6.1 ตัวเลขที่มากกว่า 100% แสดงว่าราคาเฉลี่ยของสินค้าออกที่สูงมากกว่าได้รับจากประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยมมากกว่าจากประเทศในกลุ่ม

ตารางที่ 6.1 : แสดงราคาสินค้าออกที่ประเทศในกลุ่มได้รับจากประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยม เปรียบเทียบกับราคาสินค้าออกที่ได้รับจากประเทศอื่น ๆ โดยคิดเป็นร้อยละ²

ประเทศ	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
โซเวียต	—	—	—	86	89	95	87	—
บัลแกเรีย-ตัวอย่างทั้งหมด	167	135	96	87	81	—	79	77
บัลแกเรีย-ตัวอย่างไม่รวมยาสูบ	117	85	76	84	79	—	68	68
ฮังการี	88	81	82	88	59	85	75	—
โปแลนด์-ตัวอย่างทั้งหมด	—	—	—	—	—	—	76	—
โปแลนด์-ตัวอย่างไม่รวมถ่านหิน (hard coal)	—	—	—	—	—	—	83	—

² Frederic L. Pryor, opcit., p.140

จากข้อมูลเหล่านี้ปรากฏว่าโดยส่วนรวมราคาในตลาดตะวันตกต่ำกว่าราคาภายในกลุ่ม (นั่นคือเงินรูเบิลของการค้าระหว่างประเทศของ CMEA มีค่าสูงเกินไป) ในปี 1955 ความแตกต่างนี้มีจำนวนถึง 15% และในปี 1958 ความแตกต่างนี้ได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อย

การพิจารณาราคาสินค้าเข้าด้วยวิธีการทางสถิติเดียวกันจะได้ข้อสรุปเหมือนกัน ตัวอย่างสินค้าเข้าน้อยกว่าตัวอย่างสินค้าออกทำให้ผลลัพธ์ที่ได้ปะปนกัน ในตารางที่ 6.2 ตัวเลขที่มากกว่า 100% แสดงว่าราคาเฉลี่ยที่สูงกว่าของสินค้าเข้าต่าง ๆ จ่ายให้กับประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยมมากกว่าประเทศในกลุ่ม

ตารางที่ 6.2 : แสดงราคาสินค้าเข้าที่ประเทศในกลุ่มจ่ายให้กับประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยม เทียบกับประเทศอื่น ๆ ในกลุ่ม³

ประเทศ	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
โซเวียต	—	—	—	101	115	122	108	—
บัลแกเรีย	160	112	93	107	125	—	114	92
ฮังการี-ตัวอย่างทั้งหมด	93	111	73	104	117	107	95	—
ฮังการี-ตัวอย่างไม่รวมถ่านโค้ก	3	85	67	90	—	—	—	—
โปแลนด์	—	—	—	—	—	—	106	—

สำหรับประเทศโซเวียตราคาสินค้าเข้าที่จ่ายให้กับประเทศตะวันตกสูงกว่าที่จ่ายให้ประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มประมาณครึ่งหนึ่งของกรณีอื่น ๆ (ยกเว้นโซเวียต) ราคาที่จ่ายให้กับประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยมมากกว่าที่จ่ายให้ประเทศอื่น ๆ ในกลุ่ม

ข้อมูลจากตัวเลขทั้ง 2 ตารางสามารถอธิบายได้ด้วยวิธีการต่างกัน 2 วิธีคือ

1. ราคาในตลาด CMEA ก่อนข้างจะสูงกว่าราคาการค้าระหว่างประเทศในตลาดตะวันตกราคาที่ต่ำกว่า (ในตัวอย่างสินค้าเข้า) มาจากความเอนเอียงในระบบ (systematic) ของข้อมูลทั้งนี้เนื่องมาจากการส่งสินค้าเข้าประเภทที่มีคุณภาพดีกว่าจากประเทศตะวันตกมากกว่าส่งจากประเทศในกลุ่ม ราคาสินค้าเข้าที่โซเวียตจ่ายให้กับประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มต่ำกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประเทศโซเวียตเอาเปรียบประเทศยุโรปตะวันออก

2. หรือราคาในตลาด CMEA มีค่าใกล้เคียงกับราคาตลาดโลก และความแตกต่างที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความจริงที่ว่าประเทศในกลุ่มได้รับราคาหรือจ่ายราคาที่ต่างจากราคาตลาดโลก

³ Ibid., p.141.

ในการค้ากับประเทศตะวันตก ตัวอย่างเช่นประเทศในกลุ่มที่มีความเสียเปรียบในตลาดตะวันตก ได้รับราคาสินค้าออกโดยเปรียบเทียบต่ำ และจ่ายราคาสินค้าเข้าโดยเปรียบเทียบสูง การอธิบายเช่นนี้ยังไม่เป็นที่พอใจจนกว่าจะได้มีการพิจารณาข้อมูลของประเทศตะวันตก คำตอบสุดท้ายของปัญหานี้ไม่สามารถกำหนดได้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตคือความแตกต่างของระดับราคาการค้าภายในกลุ่มทั่วไปจากระดับราคาทั่วไปที่ได้รับในตลาดตะวันตกจะไม่มากกว่า 25% ราคาภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กับราคาตลาดตะวันตก และราคาตลาดโลกของประเทศทุนนิยมได้ถูกใช้ในการเจรจราคาภายในกลุ่มเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อรอง

การเปรียบเทียบระดับราคาตลาดเฉลี่ยของ CMEA และประเทศตะวันตกเป็นเพียงสถานการณ์ในระยะสั้น (static) สิ่งที่มีความสำคัญเท่ากันคือการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงราคาในทั้งสองตลาด ถึงแม้ความสัมพันธ์ทางด้านพลวัต (dynamic) ของราคาในทั้งสองตลาดสามารถวิเคราะห์ได้ในระดับเศรษฐศาสตร์มหภาค ก็มีความต้องการดัชนีอัตราการค้าเป็นเวลา 2-3 ปี การเปรียบเทียบราคาในตารางที่กล่าวมาแล้วคำนวณมาจากสินค้าต่างกันในตัวอย่างของแต่ละปี ฉะนั้นไม่สามารถใช้เพื่อจุดประสงค์นี้ การคำนวณดัชนีอัตราการค้าในรูปแบบมาตรฐานจากข้อมูลดิบที่มีความยาวที่สุด (บัลกาเรียหรือฮังการี) จะแสดงให้เห็นความยุ่งยากทางสถิติมาก มีเพียงประเทศเดียวเท่านั้นที่พิมพ์ข้อมูลอัตราการค้าของทั้งประเทศสังคมนิยมและไม่ใช่สังคมนิยมคือประเทศเชคโกสโลวาเกีย แต่ดัชนีนี้ก็ไม่สามารถใช้ได้ เพราะโครงสร้างสินค้าในการค้ากับประเทศตะวันตกแตกต่างจากประเทศตะวันออก

ในทางปฏิบัติการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงราคาการค้าระหว่างประเทศระหว่างประเทศในกลุ่มกับประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยมควรกระทำในระดับเศรษฐศาสตร์จุลภาค และการวิจัยโดยใช้วิธีนี้ได้กระทำโดย Horst Mendershausen ในรายการวิจัยนี้ถ้าพิจารณาจากรูปภาพของการเปลี่ยนแปลงราคาของวัตถุดิบในตลาดโลกทั้งสอง Mendershausen ได้แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงราคาของสินค้าต่าง ๆ ในลอนดอนสะท้อนให้เห็นในราคาการค้าของโซเวียต (สินค้าออกและสินค้าเข้า) กับประเทศในกลุ่ม แต่ในลักษณะน้อยลงและด้วยความล่าช้าหนึ่งปี เขาสรุปว่าความล่าช้าหนึ่งปีมีสาเหตุมาจากความจริงที่ว่าได้มีการกำหนดราคาตลอดทั้งปีในการเจรจาทำสัญญาทั่วไปประจำปีที่เกิดขึ้นต้นปี การเปลี่ยนแปลงราคาน้อยเพราะผู้เจรจาของกลุ่มได้พยายามที่จะขจัดการเก็งกำไร

6.4.2 ความล่าเอียงในการตั้งราคา (price discrimination) ของกลุ่ม

นักเศรษฐศาสตร์ชาวตะวันตกได้กล่าวถึงความล่าเอียงในการตั้งราคาของการค้าภายใน

กลุ่ม(โดยเฉพาะยิ่งกับไซเวียต) เพราะมีความแตกต่างของราคาอย่างมาก ซึ่งราคาเหล่านี้ประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มได้รับจากประเทศอื่นสำหรับสินค้าออกเฉพาะอย่าง ถึงแม้ว่านักเศรษฐศาสตร์ชาวไซเวียตได้กล่าวไว้ว่าไม่ใช่เป็นเช่นนั้น ความแตกต่างของราคาอาจจะสังเกตได้จากการพิจารณาราคาต่อหน่วยเฉลี่ยของสินค้าออกที่สำคัญบางชนิดของประเทศภายในกลุ่มจำนวนมาก ความแตกต่างในคุณภาพค่าขนส่งภายในประเทศ ค่าใช้จ่ายในการบรรจุหีบห่อ เป็นต้นอาจเป็นสาเหตุทำให้มีความแตกต่างในราคาต่อหน่วยเฉลี่ย แต่ในหลายกรณีที่มีความแตกต่างมีมากจนไม่สามารถคิดได้จากปัจจัยเหล่านี้ อย่างไรก็ตามราคาที่รับจากผู้ซื้อคนหนึ่งสูงกว่าได้รับจากคนอื่นไม่ควรนับเป็นความลำเอียงในการตั้งราคาหรือเป็นการขูดรีดผลประโยชน์ด้วยเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรก ราคาบางชนิดไม่อาจจะตามการเปลี่ยนแปลงของราคาตลาดโลก เพราะราคาบางชนิดนี้จะคงที่ในช่วงเวลาหนึ่งของข้อตกลงระยะยาว หรือราคาสินค้าเข้าและราคาสินค้าออกระหว่างประเทศทั้ง 2 ของกลุ่มสามารถสูงกว่าหรือต่ำกว่าราคาตลาดโลก ฉะนั้นความแตกต่างจะหักล้างซึ่งกันและกัน

สมมติว่าความลำเอียงในการตั้งราคาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ราคามีความแตกต่างกัน เราก็สามารถวัดความลำเอียงในการตั้งราคาซึ่งไซเวียตได้กระทำระหว่างประเทศ CMEA อื่น ๆ โดยใช้ราคาสินค้าออกและสินค้าเข้าเฉลี่ยของไซเวียตกับประเทศยุโรปตะวันออกที่ใหญ่ที่สุดอีก 6 ประเทศ และเปรียบเทียบราคาเหล่านั้นกับราคาการค้าของไซเวียตกับแต่ละประเทศแยกกัน สัดส่วนใดที่มากกว่า 100% แสดงว่าประเทศนั้นมีความลำเอียงโดยเปรียบเทียบ(ความสัมพันธ์กับประเทศอื่นของ CMEA)

ตารางที่ 6.3 : แสดงอัตราการค้าโดยเปรียบเทียบของไซเวียตกับประเทศยุโรปตะวันออกกลาง (รวมความสัมพันธ์ของสินค้าออกและสินค้าเข้า) เมื่อคิดเป็นร้อยละ

1955		1956		1957		1958	
เชคโกสโลวาเกีย	108	ฮังการี	108	ฮังการี	107	ฮังการี	106
ฮังการี	106	เชคโกสโลวาเกีย	105	เชคโกสโลวาเกีย	105	เชคโกสโลวาเกีย	105
รูมาเนีย	103	รูมาเนีย	103	รูมาเนีย	102	โปแลนด์	103
บัลกาเรีย	99	บัลกาเรีย	99	โปแลนด์	97	รูมาเนีย	102
โปแลนด์	96	โปแลนด์	98	บัลกาเรีย	95	บัลกาเรีย	99
เยอรมันตะวันออก	93	เยอรมันตะวันออก	96	เยอรมันตะวันออก	93	เยอรมันตะวันออก	90

ผลลัพธ์ที่ได้นี้น่าประหลาดใจ เพราะมีความสอดคล้องกันมากจากปีหนึ่งไปอีกปีหนึ่งมากกว่าที่คาดหวังไว้ และลำดับโดยเปรียบเทียบค่อนข้างแปลก ถ้าพิจารณาจากเหตุผลทางการเมืองประเทศเชคโกสโลวาเกียควรจะอยู่ในอันดับที่ต่ำกว่า(มีความลำเอียงน้อยกว่า) และบัลแกเรียควรจะอยู่ในอันดับที่สูงกว่า

จากข้อมูลนี้สามารถอธิบายได้ 3 ประการ คือ ประการแรกความลำเอียงควรจะเป็นผลของพลังทางเศรษฐกิจที่แท้จริง เช่นอำนาจการต่อรองโดยเปรียบเทียบ ประการที่สองความละเอียดควรเกิดจากการตัดสินใจทางการเมืองโดยประเทศไซเวียตที่จะขอประเทศยุโรปตะวันออกกลางบางประเทศ ประการที่สามผลลัพธ์จากตารางควรเป็นผลของวิธีการคำนวณของ Pryor และมีความหมายที่แท้จริงเล็กน้อย ถ้าปฏิเสธคำอธิบายประการที่สาม ปัญหาจะกลายเป็นการพิจารณาอิทธิพลโดยเปรียบเทียบของปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง

ข้อสมมติฐานทั่วไป 2 ประการคือ ขนาดของความลำเอียงในการตั้งราคาอาจมีความสัมพันธ์กับความพึ่งพาทางการค้าร่วมกันของประเทศคู่ค้า นั่นคือประเทศ ก. ต้องพึ่งพาประเทศไซเวียตมากเท่าใด ประเทศไซเวียตมีความลำเอียงในการตั้งราคามากเท่านั้น และในทำนองเดียวกันถ้าไซเวียตต้องอาศัยประเทศ ก. ประเทศไซเวียตมีความลำเอียงในการตั้งราคาน้อยกว่า หรือขนาดของความลำเอียงในการตั้งราคาอาจมีความสัมพันธ์กับอำนาจการผูกขาดซึ่งแต่ละประเทศมีอยู่ในการค้าซึ่งกันตัวอย่างเช่นประเทศใดกระทำเป็นผู้เสนอคนเดียว (single supplier) ในสินค้าออกที่ส่งไปไซเวียตมากเท่าใด ประเทศนี้ก็สามารถที่จะโยกการซื้อขายทางการค้าอื่น ๆ เข้ากับสินค้าที่ผูกขาดนี้มากขึ้น และได้รับราคาดีขึ้นมา และในทำนองเดียวกันขนาดของความลำเอียงในการตั้งราคาอาจจะสัมพันธ์กับความมากน้อยที่ประเทศไซเวียตกระทำตนเป็นผู้ผูกขาดคนเดียวในสินค้าออกไปประเทศอื่น ๆ ของกลุ่ม ข้อสมมติฐานเหล่านี้อาจจะทดสอบได้ด้วยสหสัมพันธ์ (correlation)

การพึ่งพาทางการค้า (trade dependency) ของประเทศ ก. ที่มีต่อประเทศ ข. อาจจะถูกวัดได้ด้วยอัตราส่วนของรายได้ทางการค้า (trade turnover) ระหว่างประเทศเหล่านี้ต่อรายได้ทางการค้าทั้งหมดของประเทศ ก. ข้อสมมติฐานของการพึ่งพาทางการค้าอาจจะทดสอบได้โดยการคำนวณสมการถดถอยที่เรียกว่า multiple regression ที่มีรูปแบบดังต่อไปนี้ $D = a + bx + cy$ ซึ่ง D = ขนาดของความลำเอียง(รวมความสัมพันธ์ของสินค้าเข้าและสินค้าออกตามตารางที่ 6.3) x = สัดส่วนเป็นร้อยละของการค้าของไซเวียตกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกกลาง y = สัดส่วนเป็นร้อยละของการค้าของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกกลางกับประเทศไซเวียต และ a, b, c = สัมประสิทธิ์ถดถอย (regression coefficients)

การทดสอบข้อสมมติฐานการผูกขาดมีความยุ่งยากมากกว่า เพราะไม่สามารถจะได้ข้อมูลเปรียบเทียบที่เกี่ยวข้องกับขนาดที่โซเวียตกระทำตนเป็นผู้เสนอคนเดียวให้กับประเทศยุโรปตะวันออก ฉะนั้นมีรูปแบบของสมการถดถอยต่อไปนี้เท่านั้นที่สามารถใช้คำนวณได้คือ $D = a + bx$ ซึ่ง $D =$ ความล่าเอียงในการตั้งราคาสินค้าเข้าของโซเวียต(ความสัมพันธ์ของสินค้าเข้าของโซเวียต) $X =$ อัตราส่วนของสินค้าเข้าของโซเวียตจากแต่ละประเทศของกลุ่ม (ในรูปร้อยละ) a และ $b =$ สัมประสิทธิ์ถดถอย

จากการวิเคราะห์บทบาทของการพึ่งพาทางการค้าและผลของการผูกขาดในข้อตกลงทางด้านราคาภายในกลุ่ม แสดงว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจมีความสำคัญ อย่างไรก็ตามปัจจัยทางด้านการเมืองก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เท่าที่กล่าวมาแล้วเป็นการวิเคราะห์เพียงแต่ความล่าเอียงโดยเปรียบเทียบของโซเวียตระหว่างประเทศยุโรปตะวันออก ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งโซเวียตได้อภิปรายกันโดยไม่ต้องใช้ข้อมูลมากคือความล่าเอียงในการตั้งราคาโดยสมบูรณ์ ถึงแม้มีวิธีการอย่างมากที่จะใช้วิเคราะห์ความล่าเอียงในการตั้งราคาโดยสมบูรณ์ วิธีการวัดที่ดีที่สุดคือการเปรียบเทียบอัตราการการค้าที่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกได้รับจากโซเวียตกับอัตราการการค้าที่ประเทศเหล่านี้รับจากแต่ละประเทศสำหรับสินค้าชนิดเดียวกัน ประเทศโซเวียตสามารถได้รับความได้เปรียบทางด้านราคาอย่างสมบูรณ์จากประเทศอื่น ๆ ในกลุ่ม เพราะผลของการพึ่งพาทางการค้า (ประเทศโซเวียตเป็นประเทศคู่ค้าใหญ่ที่สุดของประเทศอื่น ๆ ทั้งหมดในกลุ่มตั้งแต่ปีแรก ๆ หลังสงคราม) และเพราะโซเวียตเป็นผู้เสนอคนเดียวที่ใหญ่ที่สุดในกลุ่ม ตามตารางที่ 6.4 ตัวเลขที่ต่ำกว่า 100% แสดงว่าการค้ากับประเทศโซเวียตได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าการค้ากับประเทศอื่น ๆ ในกลุ่ม

ตารางที่ 6.4 : แสดงสัดส่วนร้อยละของอัตราการค้าของประเทศยุโรปตะวันออกกับไซเวียด เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการค้าของประเทศยุโรปตะวันออกกับแต่ละประเทศ (รวมความสัมพันธ์ของสินค้าเข้าและสินค้าออก)

ประเทศ	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
บัลกาเรีย								
ตัวอย่างทั้งหมด	98	85	87	76	72	—	85	84
ตัวอย่างไม่รวมยาสูบ	90	96	90	85	92	—	96	97
ฮังการี								
ตัวอย่างทั้งหมด	82	95	91	97	(123)	(131)	(132)	—
ตัวอย่างไม่รวมบ็อกไซต์	100	105	87	101	—	—	—	—
ตัวอย่างไม่รวมถ่านหิน	—	—	—	—	(116)	(128)	(125)	—
โปแลนด์								
ตัวอย่างทั้งหมด	—	—	—	—	—	—	102	—
ตัวอย่างไม่รวมถ่านหิน	—	—	—	—	—	—	105	—

ข้อสมมติฐานที่ว่าไซเวียดมีความได้เปรียบทางการค้าเหนือประเทศอื่น ๆ ของ CMEA นั้นได้รับการยืนยันจากข้อมูลในตารางที่ 6.4 จนถึงปี 1956 หลังปี 1956 ไม่สามารถให้ข้อสรุปที่สมบูรณ์ เพราะข้อมูลของประเทศโปแลนด์ปี 1958 ได้แสดงสถานการณ์ตรงกันข้าม ผลลัพธ์ที่ได้ของประเทศฮังการีตั้งแต่ปี 1956-1958 มีข้อน่าสงสัยจึงใส่ไว้ในวงเล็บ อย่างไรก็ตามถึงความสำคัญในการตั้งราคาอย่างสมบูรณ์ของไซเวียดไม่ปรากฏในทุกกรณี หลังจากปี 1956 ประเทศยุโรปตะวันออกไม่ได้รับผลประโยชน์ทางด้านราคาอย่างมากในการทำการค้ากับไซเวียดเมื่อเทียบกับการทำการค้ากับประเทศอื่น ๆ ของกลุ่ม

ความสำคัญในการตั้งราคาอย่างมากของไซเวียดอาจจะเห็นได้จากสินค้าที่มีการกำหนดราคาโดยใช้หลักรวมต้นทุนภายในประเทศและเปลี่ยนเป็นเงินรูเบิลตามอัตราแลกเปลี่ยนทางการ ขณะนี้ปัญหาของความสำคัญคือปัญหาของความสัมพันธ์ของอัตราแลกเปลี่ยนทางการกับอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นถ้าอัตราแลกเปลี่ยนนั้นถูกกำหนดโดยพลังตลาด การคำนวณอัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าวมีความยุ่งยาก แต่ในการประมาณค่าครั้งแรกสามารถใช้อำนาจซื้อของเงินตราเหล่านั้นโดยเปรียบเทียบ นั่นก็คือถ้าเงินตราของประเทศยุโรปตะวันออกมีค่าต่ำเกินไป (undervalued) ในรูปของอำนาจซื้อเมื่อเทียบกับเงินรูเบิลของไซเวียด ไซเวียดจะมีความสำคัญต่อประเทศเหล่านี้ อย่างไรก็ตามในปี 1957 มีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่ทางพาณิชย์พิเศษขึ้นในกลุ่ม โดยอาศัยหลักอำนาจซื้อเปรียบเทียบที่คำนวณจากราคาของ 75 รายการ หรือดั่งน้ำหนัก

รายการดังกล่าวให้ได้มาตรฐาน อัตราแลกเปลี่ยนนี้ยังคงอยู่ในระดับเดิมจากปี 1957 ถึง 1960 อัตราปี 1960 สามารถใช้คำนวณอำนาจซื้อโดยเปรียบเทียบกับเงินตราอื่น ๆ ในปี 1957

ตารางที่ 8.5 : แสดงอัตราแลกเปลี่ยนทางการและอัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่ทางพาณิชย์(1960)

ประเทศ	อัตราแลกเปลี่ยนทางการ			อัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่ทางพาณิชย์		
อิตาลี	100 Lek	=	8.00 Roubles	=	10.00 Roubles	
บัลแกเรีย	100 Lewa	=	58.62 Roubles	=	112.40 Roubles	
เชคโกสโลวาเกีย	100 crowns	=	55.56 Roubles	=	86.21 Roubles	
เยอรมันตะวันออก	100 DM(มาร์ค)	=	180.00 Roubles	=	256.00 Roubles	
ฮังการี	100 Forint	=	34.10 Roubles	=	71.43 Roubles	
โปแลนด์	100 Zloty	=	100.00 Roubles	=	66.84 Roubles	
รูมาเนีย	100 Lei	=	66.67 Roubles	=	103.09 Roubles	

จนกระทั่งถึงปี 1957 ประเทศโซเวียตได้รับผลดีจากการติดต่อที่ไม่ใช่ทางพาณิชย์ เช่น การท่องเที่ยว การบริการ ค่าใช้จ่ายของทูตต่าง ๆ ที่ได้รับจากทุกประเทศยกเว้นโปแลนด์ ซึ่งประเทศโซเวียตมีความสำคัญประเทศฮังการีมากที่สุดรองลงมาก็คือบัลแกเรีย เชคโกสโลวาเกีย และเยอรมันตะวันออก การลดค่าของเงินรูเบิลเมื่อวันที่ 1 มกราคม 1961 ก็เป็นก้าวหนึ่งที่จะขจัดการเอารัดเอาเปรียบของโซเวียต

สิ่งที่ควรจะจดจำคือประเทศโปแลนด์เป็นประเทศที่ได้รับอัตรากำไรที่ได้เปรียบเมื่อทำการค้ากับโซเวียตมากกว่าทำการค้ากับประเทศอื่น ๆ และประเทศโปแลนด์ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดจากการแลกเปลี่ยนผ่านอัตราแลกเปลี่ยนทางการ สิ่งที่น่าสนใจคือลำดับของความสำคัญที่มีต่อประเทศต่าง ๆ ผ่านอัตราแลกเปลี่ยนทางการมีความคล้ายคลึงกับลำดับของอัตรากำไรกับโซเวียตโดยเปรียบเทียบ(ตารางที่ 6.4) เพราะลักษณะของอัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่ทางพาณิชย์เป็นวิธีการวัดอำนาจซื้อโดยเปรียบเทียบจึงไม่มีประโยชน์ที่จะทำการทดสอบข้อมูลทางสถิติ

ถึงแม้จะมีหลักอย่างเป็นทางการของราคาภายในกลุ่มเป็นราคาที่อยู่ในตลาดตะวันตก ในการกำหนดราคาสินค้าที่มีค่าขนส่งและความแตกต่างของคุณภาพเป็นส่วนสำคัญ หรือสินค้าที่ราคาเคลื่อนไหวมากนั้นจะมีความยุ่งยาก ในกรณีเช่นนี้จะกำหนดราคาไม่ได้และปัจจัยของอำนาจทางเศรษฐกิจจะกลายเป็นสิ่งสำคัญ ผลประโยชน์ในการต่อรองก็จะได้รับจากวิธีการทางการเมืองด้วย สำหรับราคาสินค้าที่ขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลกนั้น ประเทศยุโรปตะวันออกควรจะค้าขายซึ่งกันและกันมากกว่าค้าขายกับโซเวียต (จะได้รับประโยชน์มากกว่า) จนถึงปี 1956 และสถานการณ์นี้จะคงอยู่ต่อไปจนถึงปี 1959 นอกจากนั้นในการทำการค้ากับโซเวียตนั้นประเทศ

ไซเวียตมีความสำคัญกับประเทศอังกฤษมากที่สุด และกับประเทศเยอรมันตะวันออกน้อยที่สุด ผลของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้เสนอว่าความพึ่งพาทางการค้าซึ่งกันเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับสินค้าที่ราคาขึ้นอยู่กับต้นทุนภายในประเทศซึ่งเปลี่ยนเป็นเงินรูเบิลตามอัตราแลกเปลี่ยนทางการนั้น ประเทศไซเวียตมีความสำคัญอย่างมากกับทุกประเทศในยุโรปตะวันออกยกเว้นโปแลนด์จนถึงปี 1957 หลังจากนั้นประเทศไซเวียตมีความสำคัญในการตั้งราคาสินค้าบางชนิดจนถึงปี 1961

นโยบายการค้าระหว่างประเทศของไซเวียตกับประเทศยุโรปตะวันออกได้เปลี่ยนแปลงในช่วงหลังปี 1956 เพราะความยุ่งยากทางการเมืองทั่วไปในกลุ่ม CMEA สิ่งนี้อาจจะอธิบายการนำอัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่ทางพาณิชย์มาใช้ได้เช่นเดียวกับความจริงที่ว่าอย่างน้อยที่สุดมีประเทศหนึ่งที่ได้รับอัตรการค้ากับไซเวียตดีขึ้นมากกว่าทำการค้ากับประเทศอื่น ๆ ของ CMEA การเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าของไซเวียตเหมือนกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ไปสู่ประเทศในกลุ่ม ประเทศเชคโกสโลวาเกีย และฮังการีซึ่งประเทศไซเวียตมีความสำคัญมากได้เรียกร้องให้กำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศสัมพันธ์กับราคาดตลาดโลกมากขึ้น แต่ประเทศบัลแกเรียและเยอรมันตะวันออกดูเหมือนจะไม่ยอมรับแนวความคิดนี้และได้เสนอทางเลือกอื่น ๆ

6.4.3 ผู้นำราคา (price leadership)

ในบทความทางเศรษฐกิจของกลุ่ม CMEA จะมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผู้นำราคา ตัวอย่างเช่นในปี 1954 ราคาการค้าระหว่างประเทศของกลุ่มจะใช้ราคาที่ประเทศไซเวียตใช้ทำการค้ากับประเทศเหล่านี้ ราคาของประเทศไซเวียตจะเป็นผู้นำราคา จากการพิจารณาสถิติราคาของประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มเพื่อหาผู้นำราคามีความยุ่งยากมาก เพราะมีประเทศไซเวียตและโปแลนด์เท่านั้นที่มีข้อมูลใช้ได้ จากสินค้าเข้าและสินค้าออก 100 รายการนั้นจะพบสินค้าที่มีลักษณะเหมือนกัน (homogeneous traded goods) เพียง 25 รายการเท่านั้นซึ่งสามารถใช้เปรียบเทียบกันได้ ในกรณีเหล่านี้ประเทศโปแลนด์และไซเวียตไม่ได้จ่ายราคาสินค้าเฉลี่ยเท่ากันให้กับประเทศส่งออก หรือประเทศสั่งเข้าไม่ได้รับราคาเฉลี่ยเท่ากัน ถึงกระนั้นปรากฏว่าเมื่อประเทศโปแลนด์ได้รับราคาจากประเทศหนึ่งสูงกว่าอีกประเทศหนึ่ง ประเทศไซเวียตก็ได้รับเช่นนั้นด้วย สถานการณ์เช่นนี้ก็เกิดขึ้นเช่นเดียวกันในสินค้าเข้า เพื่อพิจารณาผู้นำราคาโดยเปรียบเทียบอย่างละเอียดมากขึ้น ต้องคำนวณราคาเฉลี่ย(ราคาที่เขตแดนของประเทศส่งออก)ของสินค้าแต่ละชนิดในตัวอย่าง แล้วเรียงตำแหน่งราคาเหล่านี้ตามลำดับความแพงมากขึ้นต่อประเทศโปแลนด์และไซเวียต ตัวอย่างเช่น สินค้าชนิดหนึ่งประเทศโปแลนด์อาจจะจ่ายราคาต่ำสุดให้กับประเทศ 1 และจ่าย

ราคาสูงขึ้นไปให้กับประเทศ 2, 3 และ 4 สำหรับประเทศโซเวียตการเรียงตำแหน่งอาจจะเป็นประเทศ 1, 3, 2 และ 4 การเรียงตำแหน่งของสินค้าต่างกันจะนำไปบันทึกไว้ในตารางจร (contingency table) ในตัวอย่างนี้ ตำแหน่งที่ 1 และ 4 ของทั้ง 2 ประเทศเหมือนกัน ส่วนตำแหน่งที่ 2 และ 3 ของประเทศทั้ง 2 จะกลับกัน รูปแสดงตารางจรจะมีลักษณะดังรูปที่ 6.1

สินค้าเข้า		ตำแหน่งของความแพงที่เพิ่มขึ้น : โซเวียต				สินค้าออก		ตำแหน่งของความแพงที่เพิ่มขึ้น : โซเวียต			
		1	2	3	4			1	2	3	4
ตำแหน่งของความ	1	10	1	—	—	ตำแหน่งของ	1	7	1	1	1
แพงที่เพิ่มขึ้น :	2	1	10	—	—	ความแพงที่	2	2	7	1	—
โปแลนด์	3	—	—	2	—	เพิ่มขึ้น : โปแลนด์	3	—	—	2	1
	4	—	—	—	—		4	1	1	—	—

รูปที่ 6.1 : แสดงตารางจรของการเปรียบเทียบผู้นำราคา

ถ้ามีผู้นำราคาเปรียบเทียบอย่างสมบูรณ์ ตัวเลขจะมีแต่บนเส้นทะแยงของตารางจร ถึงแม้ในตัวอย่างนี้จะไม่ใช่กรณีดังกล่าวเราก็สามารถทดสอบว่าตำแหน่งของความลำเอียงของทั้ง 2 ประเทศมีความสัมพันธ์กันอย่างไรมีนัยสำคัญหรือไม่โดยใช้การทดสอบไคร้สแควร์ธรรมดา (ordinary chi-square test) จากการทดสอบโดยยุบตารางเหลือเป็นแมตริก 2×2 ปรากฏว่าปฏิเสธข้อสมมติของความมีอิสระด้วยระดับความมีนัยสำคัญ 95% นั่นคือ มีผู้นำราคาในการค้าภายในกลุ่ม CMEA

ผู้นำราคานี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ในทางปฏิบัติทั่วไปประเทศหนึ่งจะเริ่มต้นเจรจาต่อรองราคา(เป็นส่วนหนึ่งของการเจรจาเพื่อทำสัญญาการค้าทั่วไปประจำปี) ครั้งแรกจะต่อรองกับประเทศคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุด (เช่นโซเวียต) หลังจากเจรจากันแล้วก็ใช้ราคานั้นเป็นขอบเขตในกระบวนการต่อรองราคากับประเทศอื่น ๆ เพื่อประหยัดเวลาและอารมณ์ของผู้ทำการเจรจาต่อรอง

6.5 ปัญหาทางด้านทฤษฎีและทางปฏิบัติในการกำหนดราคากระหว่างประเทศในกลุ่ม

นักทฤษฎีและผู้ปฏิบัติในการค้าระหว่างประเทศจะเกี่ยวข้องกับปัญหาในการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศ เพราะราคาภายในกลุ่มเกิดจากการต่อรองมากกว่าการเจรจา ปัญหาที่ยากที่สุดคือการพิจารณาการใช้ราคาจากตลาดโลกทุนนิยมสำหรับการค้าภายในกลุ่มหลังจากศาลินได้ประกาศว่ามีตลาดโลก 2 ตลาดคือตลาดโลกทุนนิยม และตลาดโลกสังคมนิยม ปัญหานี้ได้หลีกเลี่ยงอย่างสมบูรณ์ การถกเถียงทางด้านทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการกำหนดราคากระหว่างประเทศ

ในกลุ่มได้เน้นการพิจารณาที่ต่างกัน ซึ่งมีแนวความคิดของสำนักที่สำคัญ 3 สำนักดังนี้คือ

6.5.1 สำนักที่แสดงแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ชาวโซเวียตชื่อ K. Ostrovityanov และนักเศรษฐศาสตร์ชาวบัลแกเรียจำนวนมาก สำนักนี้มีความเชื่อว่าราคาภายในกลุ่มควรจะขึ้นอยู่กับต้นทุนการผลิตของสิ่งนั้นภายในกลุ่ม พวกนี้ได้วิจารณ์การใช้ราคาของทุนนิยม โดยมีเหตุผลว่าจะทำให้การวางแผนการค้าระหว่างประเทศมีความไม่แน่นอนมากขึ้น เมื่อมีการเคลื่อนไหวของราคาตลาดโลกทุนนิยมหลังจากใช้ราคาตลาดโลกแล้ว นอกจากนั้นราคาตลาดของทุนนิยมไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันภายในกลุ่มเมื่อใช้ราคาเหล่านี้ สมาชิกของสำนักนี้มีแนวความคิดต่างกันในเรื่องที่ว่าต้นทุนการผลิตควรจะวัดอย่างไรในประเทศหนึ่ง ๆ และต้นทุนการผลิตที่ต่างกันในประเทศผลิตต่าง ๆ นั้นควรจะเฉลี่ยให้เป็นราคาเดียวของกลุ่มอย่างไร ความจริงความไม่เท่าเทียมกันของโครงสร้างราคาภายในประเทศของประเทศต่าง ๆ ทำให้ปัญหาการคำนวณต้นทุนการผลิตเฉลี่ยยุ่งยาก ซึ่งเกือบจะอยู่นอกเหนือปัญหานี้

6.5.2 สำนักความคิดเกี่ยวกับการกำหนดราคาภายในกลุ่ม แสดงโดย นักทฤษฎีชาวเชคโกสโลวาเกียบางคน ซึ่งมีความเชื่อว่าราคาตลาดของ CMEA ควรจะใกล้เคียงกับราคาตลาดโลกมากที่สุด เพราะถ้าราคาตลาดโลกสังคมนิยมสอดคล้องกับราคาการค้าระหว่างประเทศของตะวันตกมากขึ้น ราคาของสังคมนิยมจะนำไปสู่การเพิ่มการค้าและการพัฒนาการผลิตมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นที่สนใจของตลาดโลกสังคมนิยมทั้งหมด ตัวอย่างเช่นถ้าประเทศสังคมนิยมบางประเทศยังคงได้รับราคาสูงกว่าราคาของตลาดการค้าระหว่างประเทศที่สำคัญของสินค้าชนิดหนึ่ง ก็จำเป็นที่ผู้ซื้อในประเทศสังคมนิยมจะซื้อสินค้าในตลาดทุนนิยม สิ่งที่อยู่เบื้องหลังทัศนคตินี้จะแตกต่างกันด้วยปัญหาดังต่อไปนี้

- ก. การเฉลี่ยราคาตลาดโลกควรใช้เวลานานเท่าใด ข้อเสนอปัญหานี้มีความแตกต่างกันจากช่วงเวลา 1 ปีถึง 10 ปี
- ข. ราคาควรจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ข้อเสนอให้เปลี่ยนทุกปีจนถึงทุก 5 ปีหรือทุก 7 ปี
- ค. ควรจะขจัดสิ่งรบกวนของทุนนิยมที่ไม่สมเหตุผลในรูปแบบใด (การผูกขาด การเก็งกำไร เงินเฟ้อ วัฏจักร เป็นต้น) และควรจะทำอย่างไร
- ง. ควรจะแก้ไขปัญหาค่าขนส่งอย่างไร
- จ. ควรใช้หลักเกณฑ์อะไรในการเลือกตลาดโลกที่สำคัญเพื่อหาราคาตลาดโลก

นอกจากมีข้อวิจารณ์โดยเสนอการเปลี่ยนแปลงราคาของทุนนิยมในตลาดของ CMEA แล้ว ยังมีข้อคัดค้านอีกหลายประการคือ การลงทุนแบบใช้ทุนมากต้องได้รับผลตอบแทนสูงมาก เพื่อกระตุ้นให้ประเทศทำการใช้จ่ายเช่นนั้น เพราะทุนหายากมากในกลุ่ม การใช้ราคาของทุนนิยมจะไม่สนับสนุนการลงทุนบางประเภทที่จำเป็นในกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนที่มีช่วงเจริญเติบโตยาวและใช้อัตราส่วนทุนต่อผลผลิตสูงมาก เช่นการสกัดแร่ หรือผลผลิตใหม่ที่มีต้นทุนการพัฒนาสูง เพราะประเทศที่ทำการลงทุนมีการลงทุนในสินค้าที่ใช้ทุนน้อยกว่า และตั้งใจให้ประเทศอื่นในกลุ่มทำการลงทุนเช่นนั้น นอกจากนี้ราคาการค้าระหว่างประเทศทุนนิยมปัจจุบันไม่สนับสนุนความชำนาญอย่างเห็นได้ชัด เพราะต้นทุนการออมไม่สามารถมองเห็นได้ง่ายเสมอ และไม่มีประเทศใดต้องการเสียงลงทุนเมื่อไม่ได้กำไร

6.5.3 สำนักที่มีแนวความคิดอยู่ระหว่าง 2 สำนักแรก ได้เสนอแนวความคิดว่าราคาส่วนมากของการค้าภายในกลุ่มถูกกำหนดจากราคาตลาดโลก แต่สินค้าที่มีต้นทุนโดยเปรียบเทียบสูงและเป็นสินค้าที่จำเป็นสำหรับความมีอิสระของกลุ่มควรจะให้เงินอุดหนุนสินค้านั้น อุตสาหกรรมดังกล่าวควรเป็นอุตสาหกรรมวัตถุดิบซึ่งต้นทุนสูงกว่าราคาตลาดโลก (เช่นอุตสาหกรรมอลูมิเนียมของฮังการี) อุตสาหกรรมทารกซึ่งจะลดการพึ่งพาประเทศตะวันตก หรือสินค้าที่มีราคาลดลงอย่างรวดเร็วในตลาดทุนนิยมเนื่องจากการนำเทคนิคการผลิตสมัยใหม่มาใช้ยังไม่มาถึงประเทศตะวันออก ข้อถกเถียงเหล่านี้จะเหมือนกับข้อถกเถียงของประเทศตะวันตกที่ต้องการให้เก็บภาษีศุลกากรเพิ่มขึ้น สินค้าจำนวนมากของกลุ่มเป็นสินค้าที่มีต้นทุนการผลิตโดยเปรียบเทียบสูง เพราะโครงสร้างต้นทุนการผลิตในกลุ่มต่างจากโครงสร้างต้นทุนการผลิตในประเทศตะวันตก ข้อคัดค้านระบบเงินอุดหนุนคือการช่วยเหลือเช่นนี้มีความคลุมเครือ ฉะนั้นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์อาจจะเรียกร้องเงินอุดหนุนสำหรับสินค้าออกเกือบทุกชนิดที่เขาส่งได้

แต่ละสำนักมีแนวความคิดที่ดี แต่ก็ถูกโจมตีด้วยเหตุผลทางทฤษฎีและทางอุดมคติ การโจมตีการกำหนดราคาภายในกลุ่มเป็นการสนับสนุนประเทศสมาชิกต่าง ๆ ให้คำนวณสัมประสิทธิ์กำไรของการค้า และทำการสำรวจราคาในตลาดทุนนิยมอย่างละเอียดมากขึ้นด้วย ความจริงการเน้นเรื่องกำไรของการค้ากระตุ้นให้ประเทศจำนวนมากเริ่มต้นทำการคำนวณดัชนีอัตราการค้าซึ่งเป็นช่องว่างของการรายงานทางสถิติในสมัยก่อน

นักทฤษฎี game theory กล่าวว่าในการต่อรองที่ทั้ง 2 ฝ่ายจะได้รับประโยชน์จากการตกลง จะต้องใช้หลักเกณฑ์ที่ไม่คลุมเครือมากที่สุดสำหรับปัญหาหนึ่ง ๆ ถึงแม้ประเทศคู่ค้าประเทศหนึ่งอาจได้รับประโยชน์มากกว่าอีกประเทศหนึ่ง และหลักเกณฑ์การกำหนดราคา

ที่ใช้ต้องรวมประเทศที่มีความเสียเปรียบอาจวางแผนให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอยู่เหนือผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มและทำการค้ากับประเทศตะวันตก อย่างไรก็ตามมีการใช้ราคาต่างจากราคานี้อย่างน้อยที่สุด 10% เพราะประเทศในกลุ่มอยู่ในฐานะการต่อรองที่ดียกกว่ากับประเทศตะวันตก และได้รับราคาที่ไม่ดี

ราคาเฉลี่ยในตลาดทุนนิยมที่สำคัญของสินค้าชนิดหนึ่งมีประโยชน์ในการเป็นจุดเริ่มต้นเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาของการเปรียบเทียบโครงสร้างราคาที่ไม่สมเหตุผลซึ่งกันและกัน หลีกเลี่ยงปัญหาการกำหนดว่าผลผลิตอะไรควรจะได้รับเงินอุดหนุน ฉะนั้นแทนที่จะใช้ราคาตลาดโลกอย่างเป็นทางการในประเทศ CMEA ทุกประเทศจากปี 1952 ถึง 1956 ก็มีการใช้ราคาตลาดทุนนิยมที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นหลักเกณฑ์การกำหนดราคาอย่างทางการ นักทฤษฎีบางคนได้ถกเถียงปัญหาว่าใครควรรับภาระค่าขนส่งในการค้า ซึ่งนักทฤษฎีส่วนมากยอมรับว่าเมื่อได้กำหนดราคาแล้ว ค่าขนส่งควรจะแยกออกจากกัน ในทางปฏิบัติปัญหานี้ง่ายมากเพราะผู้ส่งสินค้าเข้าจะเป็นผู้รับค่าใช้จ่ายทั้งหมด นักทฤษฎีบางคนเชื่อว่ามีการตลาดโลกที่แท้จริงราคาเดียวซึ่งต่างจากราคาตลาดทุนนิยมที่ไม่สมเหตุผล ในอีกด้านหนึ่งผู้ปฏิบัติในกลุ่มมองปัญหาของหลักเกณฑ์ทางด้านราคาเหมือนเป็นการกระทำที่จะสร้างหลักเกณฑ์ที่จะไม่ทำให้เกิดการค้าเปลี่ยนทิศทางไปยังตะวันตก และยังคงเป็นการขจัดแนวความคิดในการกำหนดราคาตลาดโลกไม่ได้ ฉะนั้นกระทรวงการค้าของเยอรมันตะวันออกและโซเวียตได้เซ็นข้อตกลงที่มีรายละเอียดมากในการสร้างกฎที่จะใช้ นั่นคือตลาดที่สำคัญหมายถึงตลาดที่ไม่ใช่สังคมนิยมใหญ่ที่สุดที่ประเทศใดประเทศหนึ่งต้องซื้อหรือขายในตลาดทุนนิยม และใช้เอกสารเฉพาะประเภทหนึ่งเพื่อพิสูจน์ราคาตลาดโลก กฎเฉพาะนี้ทำให้ประเทศเยอรมันตะวันออกใช้ราคาเครื่องจักรของเยอรมันตะวันออกในการเจรจาเรื่องราคากับประเทศอื่นในกลุ่มมากกว่าใช้ราคาเครื่องจักรของอังกฤษ เพราะมีเอกสารเพียงพอที่จะใช้ได้

ไม่ว่ากฎทางด้านราคาจะกล่าวไว้กระตือรือร้นอย่างไร ขนาดของการกำหนดไม่ได้ก็มีอยู่ถ้าผู้ต่อรองทั้ง 2 ฝ่ายกำลังพยายามจะให้ได้ราคาสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ภายในขอบเขตของกฎ การลดกระบวนการต่อรองขึ้นอยู่กับความพยายามที่จะทำให้ขนาดของการต่อรองไม่ได้แคบลงโดยผ่านกฎที่แท้จริง

6.6 ดัชนีการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพ

เมื่อผู้วางแผนของประเทศสังคมนิยมไม่สามารถจะกำหนดราคาในการค้าระหว่างประเทศและอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราไม่ได้คุณภาพ การค้าระหว่างประเทศของกลุ่มสังคมนิยมจะใช้วิธี

การควบคุมโดยตรง ทำให้เกิดปัญหาว่าผู้ที่ควบคุมจะใช้หลักอะไรในการตัดสินใจว่าจะส่งสินค้าออกและสั่งสินค้าเข้าจำนวนเท่าใด หลักที่ใช้คือดัชนีการค้ำระหว่างประเทศ ประเทศยุโรปตะวันออกได้ใช้ดัชนีเหล่านี้เป็นจำนวนมาก ดัชนีนี้มีลักษณะเหมือนกับที่ประเทศด้อยพัฒนาของระบบทุนนิยมใช้อยู่ เพราะดัชนีจะใช้ตอบคำถามต่อไปนี้คือ ในกรณีของสินค้าออก จะผลิตสินค้าอะไรจึงจะทำให้ได้เงินตราต่างประเทศมากที่สุด เมื่อเทียบกับราคาปัจจัยภายในประเทศ ในกรณีของสินค้าเข้า สินค้าอะไรที่จะประหยัดเงินตราภายในประเทศมากที่สุด ดัชนีการค้ำระหว่างประเทศมีอยู่ 2 ชนิดคือ

6.6.1 ดัชนีสินค้าออก มีสูตรดังนี้

$$E = \frac{C - i}{P_f - i_f}$$

ซึ่ง E = ดัชนีสินค้าออก

C = ราคาหรือต้นทุนภายในประเทศ

i = มูลค่าสินค้าเข้าในรูปเงินตราภายในประเทศซึ่งรวมอยู่ในสินค้าออก

P_f = ราคาขายของสินค้าออกในรูปเงินตราต่างประเทศ

i_f = ต้นทุนสินค้าเข้าในรูปเงินตราต่างประเทศที่อยู่ในสินค้าออก

ตัวอย่างเช่นสินค้า ก. มีต้นทุนภายในประเทศ 100 รูเบิล และขายในต่างประเทศราคา 190 ดอลลาร์ และ i คือ 20 รูเบิล และ i_f เท่ากับ 30 ดอลลาร์ ในกรณีนี้ E เท่ากับ 0.5 หมายความว่ามูลค่าสินค้าออกของ ก. หนึ่งรูเบิลจะได้รับรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ 2 หน่วย สมมติว่าสินค้า ข. มี $E = 0.4$ หมายความว่าหนึ่งรูเบิลของสินค้าออก B จะได้รับรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ $2\frac{1}{2}$ หน่วย ฉะนั้นจะเห็นว่าถ้าส่งสินค้า ข. เป็นสินค้าออกจะได้รับประโยชน์มากกว่า เราจึงสรุปได้ว่าผู้วางแผนจะขยายการผลิตสินค้าออกเมื่อค่าดัชนีสินค้าออกต่ำ

6.6.2 สินค้าเข้า มีสูตรดังนี้

$$M = P_d / P_f$$

ซึ่ง M = ดัชนีสินค้าเข้า

P_d = ราคาสินค้าเข้าในรูปเงินตราภายในประเทศ

P_f = ราคาสินค้าเข้าในรูปเงินตราต่างประเทศ

ตัวอย่างเช่นสินค้า ค. มีราคาภายในประเทศเท่ากับ 125 รูเบิล และราคาสินค้าเข้าในรูปเงินตราต่างประเทศ 100 ดอลลาร์ สินค้า ง. มีราคาภายในประเทศ 150 รูเบิล และราคาในรูปเงินตราต่างประเทศเท่ากับ 75 ดอลลาร์ ค่าดัชนีสินค้าเข้า ค. เท่ากับ 1.25 และค่าดัชนี

สินค้าเข้า g . เท่ากับ 2.0 ประเทศจะส่งสินค้า g . มากกว่า เพราะประเทศจะได้สินค้าที่มีมูลค่าต่อหนึ่งดอลลาร์ในการส่งสินค้า g . มากกว่าสั่งซื้อสินค้า c . ฉะนั้นประเทศจะส่งสินค้าเข้าที่มีค่าดัชนีสินค้าเข้าสูง

ค่าดัชนีสินค้าออกและสินค้าเข้าจะเป็นตัวชี้ว่าประเทศควรจะผลิตสินค้าอะไรและบริโภคสินค้าอะไร ความจริง M และ E เป็นมาตรการเดียวกัน เพราะถ้าเรานำสินค้าที่ผลิตและที่บริโภคมาวางบนเครื่องวัดเดียวกัน (scale) โดยปลายบนเป็นสินค้าเข้า ปลายล่างเป็นสินค้าออก ถ้าสินค้าทั้งหมดเป็น traded goods และไม่มีค่าขนส่งทุกอย่างที่อยู่เหนืออัตราส่วนหนึ่งจะถูกส่งเข้า ทุกสิ่งที่อยู่ใต้อัตราส่วนนี้จะถูกส่งออก อัตราส่วนนี้ซึ่งทำให้ดุลการค้าสมดุลจะเป็นอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ

6.7 แนวโน้มในอนาคตของการกำหนดราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่ม

นักทฤษฎีจำนวนมากมีความไม่สบายใจที่ใช้ราคาตลาดโลกทุนนิยมเป็นพื้นฐานของราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่ม แต่เนื่องจากความเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม ทำให้ประเทศสังคมนิยมหันมาใช้ราคาตลาดโลกทั้งสองเป็นพื้นฐานในการค้าระหว่างประเทศสังคมนิยม สิ่งนี้เป็นเหตุผลสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ของกลุ่มที่ต้องการกำหนดราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่ม ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลังทางด้านอุปทานและอุปสงค์ภายในกลุ่มอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมมติว่าสหภาพความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจซึ่งกัน (CMEA) ไม่ได้เป็นคณะกรรมการวางแผนแห่งชาติสูงสุดที่มีอำนาจบังคับ จะต้องหาทางที่จะสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตของกลุ่มเพื่อขจัดการขาดดุลและเกินดุลของกลุ่มทั้งหมด และเพื่อพัฒนากลุ่มให้เป็นหน่วยเศรษฐกิจหน่วยหนึ่ง นอกจากนั้นมันเป็นการยุ่งยากที่จะคำนวณราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่มจากราคาตลาดตะวันตกซึ่งมีความแตกต่างในเรื่องคุณภาพเป็นสิ่งสำคัญ(เช่นเครื่องจักร) หรือซึ่งราคาจะเคลื่อนไหวมาก(เช่นวัตถุดิบ)

อย่างไรก็ตามจนกระทั่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในกลุ่มมากขึ้น ประเทศก็จะไม่ถูกยั่วยุให้ส่งสินค้าออกไปตะวันตกขณะที่ราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่มต่ำกว่า และจนกระทั่ง CMEA สามารถพัฒนาหาวิธีที่จะเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตและผลิตภาพ (productivity) ในแต่ละประเทศ ก็จะไม่มีการใช้ระบบเก่าเป็นพื้นฐานที่จะกำหนดราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่มโดยใช้ราคาตะวันตก ซึ่งไม่มีใครทราบว่าเมื่อใดประเทศภายในกลุ่มจะใช้ราคาระหว่างประเทศแตกต่างจากราคาตะวันตก

6.8 บทสรุป

6.8.1 การกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มจะได้ทั้งหลักเกณฑ์แบบทางการและไม่เป็นทางการ และราคาที่ใช้ขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลก ในระยะแรกจะใช้ราคาตลาดโลกทุนนิยม ต่อมาจะใช้ทั้งราคาตลาดโลกทุนนิยมและสังคมนิยม ราคาภายในกลุ่มของสินค้าชนิดเดียวกันจะเท่ากัน แต่ถ้าวราคาด่างกันเพราะมีการรวมค่าขนส่งเข้าไปด้วย

6.8.2 อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศคือราคาของเงินตราหนึ่งในรูปของเงินตราของประเทศอื่น ในประเทศทุนนิยมราคาเปรียบเทียบของเงินตราจะสะท้อนให้เห็นอำนาจซื้อของเงินแต่ละสกุล แต่อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราในประเทศสังคมนิยมไม่สะท้อนให้เห็นอำนาจซื้ออย่างแท้จริง ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตของสินค้าเฉพาะอย่างในประเทศต่าง ๆ ประเทศสังคมนิยมจึงต้องอาศัยราคาของประเทศทุนนิยมในการค้าระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามประเทศสังคมนิยมทั้งหมดก็มีอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราของตนเองเพื่อจุดประสงค์ในการค้า นอกจากนั้นประเทศสังคมนิยมยังใช้อัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตรา คืออัตราหนึ่งใช้กับการซื้อขายสินค้า อีกอัตราหนึ่งสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นราคาที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนจริง และอัตราสำหรับนักท่องเที่ยวก็ยังมีหลายอัตราด้วย

6.8.3 กระบวนการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มจะกระทำใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการกำหนดราคาสินค้าต่างกันใน การเจรจาต่างกัน 3 ระดับ เช่นในสัญญาแบบทวิภาคีระยะยาวจะกำหนดราคาต่อหน่วยเฉลี่ยสำหรับสินค้าหลักเป็นระยะเวลา 3-7 ปีล่วงหน้า สำหรับสินค้าบางชนิดจะกำหนดราคาชั่วคราวในช่วง 2-3 ปีสุดท้ายของสัญญา ส่วนสัญญาการค้าทั่วไปประจำปีจะกำหนดราคาสินค้าที่สำคัญส่วนที่เหลือล่วงหน้าเป็นเวลา 2 ปี หรือ 3 ปีระหว่างรัฐบาลทั้ง 2 ฝ่าย ถ้าเป็นสินค้าที่มีความสำคัญน้อยและเครื่องจักรต่าง ๆ จะกำหนดราคาโดยการเจรจาระหว่างธุรกิจการค้าระหว่างประเทศของทั้งสองประเทศ หรือโดยการเจรจาของรัฐบาลในเวลาต่อมา ลักษณะที่สองคือการเจรจาต่อรองทางด้านราคาโดยไม่ได้ตั้งเป้าหมาย และในการต่อรองนั้นอาจจะมีข้อผูกมัดทางด้านปริมาณสินค้า

6.8.4 ราคาภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กับราคาตลาดตะวันตก เพราะประเทศสังคมนิยมได้ใช้ราคาตลาดโลกเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อรองราคาภายในกลุ่ม นอกจากนั้นการเปรียบเทียบราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มและประเทศตะวันตกจะใช้ดัชนีมาตรฐาน ราคาของการค้าภายในกลุ่มมีความแตกต่างกันเพราะมีความลำเอียงในการตั้งราคาของการค้าภายในกลุ่ม ซึ่งขนาดของความลำเอียงในการตั้งราคามีความสัมพันธ์กับความพึงพาทางการค้าร่วมกัน

6.8.5 ปัญหาทางด้านทฤษฎีและทางปฏิบัติในการกำหนดราคาระหว่างประเทศภายในกลุ่ม จะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการใช้ราคาตลาดโลก 2 ตลาด คือ ตลาดโลกทุนนิยมและตลาดโลกสังคมนิยม ทำให้เกิดแนวความคิดของสำนักต่าง ๆ 3 สำนักคือ สำนักแรกเป็นแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ชาวโซเวียตและบัลแกเรีย สำนักนี้มีความเชื่อว่าราคาภายในกลุ่มควรขึ้นอยู่กับต้นทุนการผลิตภายในกลุ่ม และได้วิจารณ์การใช้ราคาของทุนนิยม สำนักที่สองเป็นแนวความคิดของนักทฤษฎีชาวเซเชลโลวเกีย ซึ่งเห็นว่าราคาตลาดของตลาดโลกสังคมนิยมควรสอดคล้องกับราคาของทุนนิยมมากขึ้น สำนักที่สามมีแนวความคิดอยู่ระหว่าง 2 สำนักแรก คือ ได้เสนอว่าราคาการค้าภายในกลุ่มส่วนมากใช้ราคาตลาดโลก แต่ถ้าสินค้านั้นมีต้นทุนเปรียบเทียบสูงและเป็นสินค้าที่จำเป็นสำหรับความมีอิสระของกลุ่มควรจะให้เงินอุดหนุน ซึ่งได้แก่อุตสาหกรรมพวกวัตถุดิบ อุตสาหกรรมทารกเป็นต้น

6.8.6 เมื่ออัตราแลกเปลี่ยนเงินตราของประเทศสังคมนิยมไม่ได้ดุลยภาพ และราคาภายในประเทศไม่สมเหตุผล ในการค้าระหว่างประเทศควรใช้ดัชนีการค้าระหว่างประเทศเป็นหลักในการตัดสินใจในการส่งออกและนำเข้า ดัชนีนี้มีอยู่ 2 ชนิดคือ ดัชนีสินค้าออก และดัชนีสินค้าเข้า ประเทศจะทำการส่งออกมากขึ้นถ้าค่าดัชนีสินค้าออกต่ำ และจะส่งสินค้าเข้ากับสินค้าที่มีค่าดัชนีสินค้าเข้าสูง

6.8.7 แนวโน้มในอนาคตของการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศในกลุ่มจะหันมาใช้ราคาตลาดโลกทั้งสองชนิด แทนที่จะใช้ราคาตลาดโลกทุนนิยมอย่างเดียว

6.9 คำถาม

6.9.1 การกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มกระทำได้อย่างไรบ้าง จงอธิบาย

6.9.2 อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศของประเทศสังคมนิยมมีลักษณะอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

6.9.3 ในการตั้งราคาการค้าของกลุ่มประเทศสังคมนิยมมีความลำเอียงหรือไม่ จงอธิบาย

6.9.4 เราจะทราบได้อย่างไรว่าประเทศที่ทำการค้ากันมีการพึ่งพาทางการค้ากัน จงอธิบาย

6.9.5 แนวความคิดทางด้านทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการกำหนดราคาระหว่างประเทศในกลุ่มมีอะไรบ้าง จงอธิบาย

6.9.6 เราจะวัดดัชนีการค้าระหว่างประเทศได้อย่างไร จงอธิบาย

หนังสือที่ควรอ่านประกอบ

ทวี หมื่นนิกร. *เศรษฐศาสตร์สังคมนิยม*. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เคสดีไทย, 2518.

Holzman, Franklyn D. *International Trade Under Communism : Politics and Economics*.
London : The Macmillan Press Ltd, 1976.

Mendershausen, Horst. "Terms of Trade Between the Soviet Union and Smaller Communist
Countries. *Review of Economics and Statistics*, May 1959.

_____ "The Terms of Soviet - Satellite Trade. *Review of Economics and Statistics*,
May 1960.

Pryor, Frederic L. *The Communist Foreign Trade System* : Connecticut : Greenwood Press,
1982.